

Uprostorjenje zgodovine¹

V »dobi« po koncu zgodovine svetovni kapitalizem ni odpravil ideje teleološkega napredka, spremenil je le svoje prizorišče: napredek se je prenesel v prostor. Času je odvzeta zgodovinska razsežnost in je omejen na časovna obeležja dehistoriziranega prostora. Navidezno večna prisotnost svetovnega trga seveda pozna različne lokalne časovnosti, vendar so te časovnosti vedno že vpisane v prostor. Vzpon »regionalnih študij« kot glavne akademske discipline (ki nadomešča zgodovinsko sociološko znanost) je simptomatičen za to konjunkturo. Če postmoderni način prostorskeosti vodi »volja do uporabe in podrejenje časa za namen prostora«, ² kakor je v devetdesetih letih prejšnjega stoletja izjavil literarni kritik in politični teoretik Fredric Jameson, potem se danes zavedamo, da je ta postmoderna volja ustvarila svet po lastni podobi. Toda kaj se zgodi s konceptom prostora, ko izgubi svojo zgodovinsko razslojenost? Zdi se, da kontinuumu prostora in prostorsko oblikovanemu času umanjka »zunanost«. Kapitalistična *po-sthistoire* ne pozna zgodovine, le prazgodovino svojega lastnega sočasnega prostora.

Ta konjunktura le na prvi pogled deluje paradoksalna: medtem ko se zgodovina muzealizira, so na videz zastareli sodobni koncepti napredka, razvoja in evolucije še vedno »na mestu«. Najboljši primer je, znova, pojem »modernizacije dohitevanja«. Ker modernizacija ni več vezana na zgodovinske teleologije, se postmoderna modernizacija meri z dostopnostjo prostora(-ov) za globalne kapitalske naložbe, proizvodnjo in reprodukcijo. Ko je prostor kartiran, izmerjen in opredeljen kot določeno mesto, ga lahko globalni kapital ovrednoti, razvrsti ter valorizira. Rezultati tega razvoja segajo od neokolonialnega prilaščanja zemljišč in legaliziranih razlastitev do dinamike gentrifikacije v globalnih mestih. Še več, ta razvoj je v celoti

1 Besedilo je izbor in priredba odlomka iz besedila Khatib, Sami (2017): »No Future: The Space of Capital and the Time of Dying«. V Hlavajova, Maria, Sheikh, Simon, ur. *Former West: Art and the Contemporary after 1989*. Cambridge, MA: MIT Press, 2017: 639-652.

2 Fredric Jameson, *Postmodernizem*, prev Lenca Bogovič et al. Ljubljana, Analecta 2001, str. 153.

postal merilo razvoja. Kapital si preprosto zastavi vprašanje: kako se določeno mesto obnese v globalnem prostoru kapitalističnega svetovnega trga? Gre za perspektivo, iz katere se kakršna koli oblika političnega in družbenega odpora izkaže kot ovira za »razvoj«.

V globalnem prostoru kapitalizma protizgodovinski upor prekletih³ ali zgrajenih na »tradiciji zatiranih«⁴ potekajo na način bitk lokalnih krajev proti globalnemu prostoru. A vsaka oblika protikapitalističnega odpora ni emancipacijska. Vse je odvisno od politične sposobnosti, da lokalne boje prevedemo v univerzalni boj, ki ga kapital ne more preslikati. To prevajalsko delo je politično, družbeno, gospodarsko in jezikovno. Ne more se zanašati na abstraktni univerzalizem ali posplošene formule, ampak mora izumiti lasten emancipatorni jezik iz drobcev »blagovnega jezika« (Marx) in njegove univerzalne oblike, denarja. Z drugimi besedami: politični boj sedanjosti mora obnoviti bojišče univerzalizma z namenom, da oblikuje univerzalno, vendar hkrati lokalno strategijo proti uprostorjenju kot komodifikaciji. Kljub temu problem ostaja: kako se lahko boji za kolektivno (proti)zgodovino izognejo reintegraciji v prostorsko logiko kapitala?

Natanko v pogojih uprostorjenega časa in dehistoriziranega prostora se vrača nezgodovinski in v tem smislu tudi potlačen izvor kapitalizma. Nasilna integracija in reintegracija krajev v prostor kapitalističnega svetovnega trga nista nič drugega kot prostorski izraz za tisto, kar je Marx imenoval *ursprüngliche Akkumulation* (prvotna akumulacija), večno ponavljanje izvirnega prizora kapitalizma (*Urszene*). Ta izvor, ki v nemški besedi *Ursprung* pomeni dobesedno »prvi skok«, je treba vedno znova ponavljati, da bi kapitalizem ohranili pri življenju. Ni naključje, da se je Marx v 24. poglavju *Das Kapital* odločil prevesti angleški izraz »primitivna akumulacija« – običajen izraz politične ekonomije njegovega časa – kot »prvotna akumulacija«: »*Die sogenannte ursprüngliche Akkumulation*.« Marx se od klasične politično-ekonomske tradicije ne distancira le z dodajanjem »sogenannte« (»tako imenovani«); poleg tega namreč uvede tudi izraz, ki spodkopava zgodovinski imaginarij evolucijskega ali linearnega razvoja od primitivne do civilizirane ravni. Z izbiro pridevnika »*ursprünglich*« (»izvirni«) predlaga drugačno branje, ki namiguje na neenakomeren razvoj in nelinearne, ponavljajoče se časovnosti.⁵ Zelo

3 Frantz Fanon, *V suženjstvo zakleti: Upor prekletih*, prev. Maks Veselko (Ljubljana, .cf, 2010).

4 Walter Benjamin (2003). On the Concept of History v *Selected writings*, ur Howard Eiland in Michael W. Jennings, prev. Edmund Jephcott et al., vol. 4. Cambridge, MA: Belknap Press, 2003), str. 392.

5 Karl Marx, *Kapital. Kritika politične ekonomije*, zv. 1, prev. S. Kraševac et al. (Ljubljana, Cankarjeva založba, 1961), str. 729.

zgovorno je, da se z nanašanjem na klasično politično-ekonomski pojem *ursprüngliche Akkumulation* ironično sklicuje na teološki »prvi prizor«: »Ta primitivna [’ursprüngliche’] akumulacija ima v politični ekonomiji približno enako vlogo kot izvirni greh v teologiji. Adam je ugriznil jabolko in tedaj je greh zajel človeško raso. Izvor greha je pojasnjen s pripovedjo kot anekdoto o preteklosti.«⁶

S tega razloga »prvotna akumulacija«, nasilna ločitev delovne sile od produkcijskih sredstev, ki omogoča pridobivanje »abstraktnega dela« in »presežne vrednosti«, ne označuje primitivne stopnje kapitalizma, ki se je zgodila »nekoč«, ampak pomeni nehistoribilni izvor in izhodišče vsake stopnje kapitalistične akumulacije. Drži sicer, da se je ta specifična kapitalistična ločitev zgodila v 16. in 17. stoletju, zaradi česar bi lahko Nemško kmečko vojno (1524–1525) in tridesetletno vojno (1618–1648) brali kot začetni fazi uveljavitve kapitalizma v Evropi. A prvotna akumulacija kapitalizma ni nekaj, kar je na varni zgodovinski razdalji. Ponavlja se v dehistoriziranem prostoru sedanjosti. Ponavljanje v sedanjosti je treba brati kot izvirno in samodiferenciacijsko⁷ – kot afirmacijo in obnavljanje sedanjih oblik »časa, dela in družbene dominacije«. ⁸ Danes živimo v kapitalističnem svetu, v katerem, druga poleg druge, soobstajajo skoraj vse njegove prejšnje zgodovinske stopnje: neenakomerne časovnosti so prikazane kot neenakomeren prostor. Medtem ko se mesta suženjstva, tako imenovani »manchestrski kapitalizem« in kapitalizirane oblike fevdalizma, nenehno uprizarjajo na ločenih območjih, postmaterialni fantasti o zelenem kapitalizmu z »Googlovo demokracijo« na čelu, pa razpravljajo o tako imenovanem nematerialnem delu. V teh pogojih je predpona pojmov, kot sta neokolonializem in neoimperializem, izgubila svoj zgodovinski pomen: kapitalistični pred-, neo- in post- soobstajajo v prostoru. Nepolemično mišljeno, v dehistoriziranem prostoru kapitalizma je »zgodovina« zreducirana na delovanje

6 Karl Marx, *Kapital. Kritika politične ekonomije*, zv. 1, prev. S. Kraševac et al. (Ljubljana, Cankarjeva založba, 1961), 669. Za nadaljnjo razpravo o rekurzivni strukturi Marxovega izraza »ursprüngliche Akkumulation« glej Rosalind C. Morris, »Ursprüngliche Akkumulation: The Secret of Originary Mistranslation«, *Boundary 2*, no. 43: 3 (August 2016), str. 29–77.

7 Navdih za formulacijo diferenciranega ponavljanja je Gilles Deleuze dobil z branjem Nietzschejevega »večnega ponavljanja istega«. Na kratko, Deleuze trdi, da večni trenutek »večnega vračanja« ni tisto, kar se vrača, ampak ponovitev samega vračanja: »Večno vračanje ni stalnost istega, stanje ravnotežja ali počivališče enakega. Ni 'isti' ali 'tisti', ki se vrača v večnem vračanju, ampak je vrnitev sama tista, ki bi morala pripadati raznolikosti in temu, kar se razlikuje.« (Gilles Deleuze, *Nietzsche in filozofija*, prev. Eva Bahovec, Aljoša Kravanja (Ljubljana, Krtina, 2011), str. 46). V nasprotju z Deleuzovim razumevanjem razlike v ponavljanju ali razlikovalnem ponavljanju to razumem kot možno formulo tega, kar Marx imenuje »kapital«, samovalorizacija vrednosti (tj. »abstraktno delo«).

8 Glej Moishe Postone *Time, Labour, and Social Domination. A Reinterpretation of Marx's Critical Theory* (Cambridge, MA: Cambridge Univ. Press 1993).

3D-tiskalnika: fantazija (re)produciranja zgodovine v prostoru je postala resnična.⁹

Prevod Katarina Majerhold

⁹ Ideja o reprodukciji izgubljenih zgodovinskih predmetov in artefaktov s pomočjo 3D-tiskalnikov je izgubila svojo »čudaško« privlačnost. V primeru uničenja starodavnih ruševin sirskega mesta Palmire, ki ga je leta 2015 uničila teroristična organizacija Islamska država, smo bili priča javni razpravi o možnosti digitalne 3D-reprodukcije uničenih ruševin. Kar se v primeru *zgodovinskih objektov* na prvi pogled zdi naključno, berem kot simptomatično za to, čemur pravim uprostorjenje *zgodovine* v celoti.